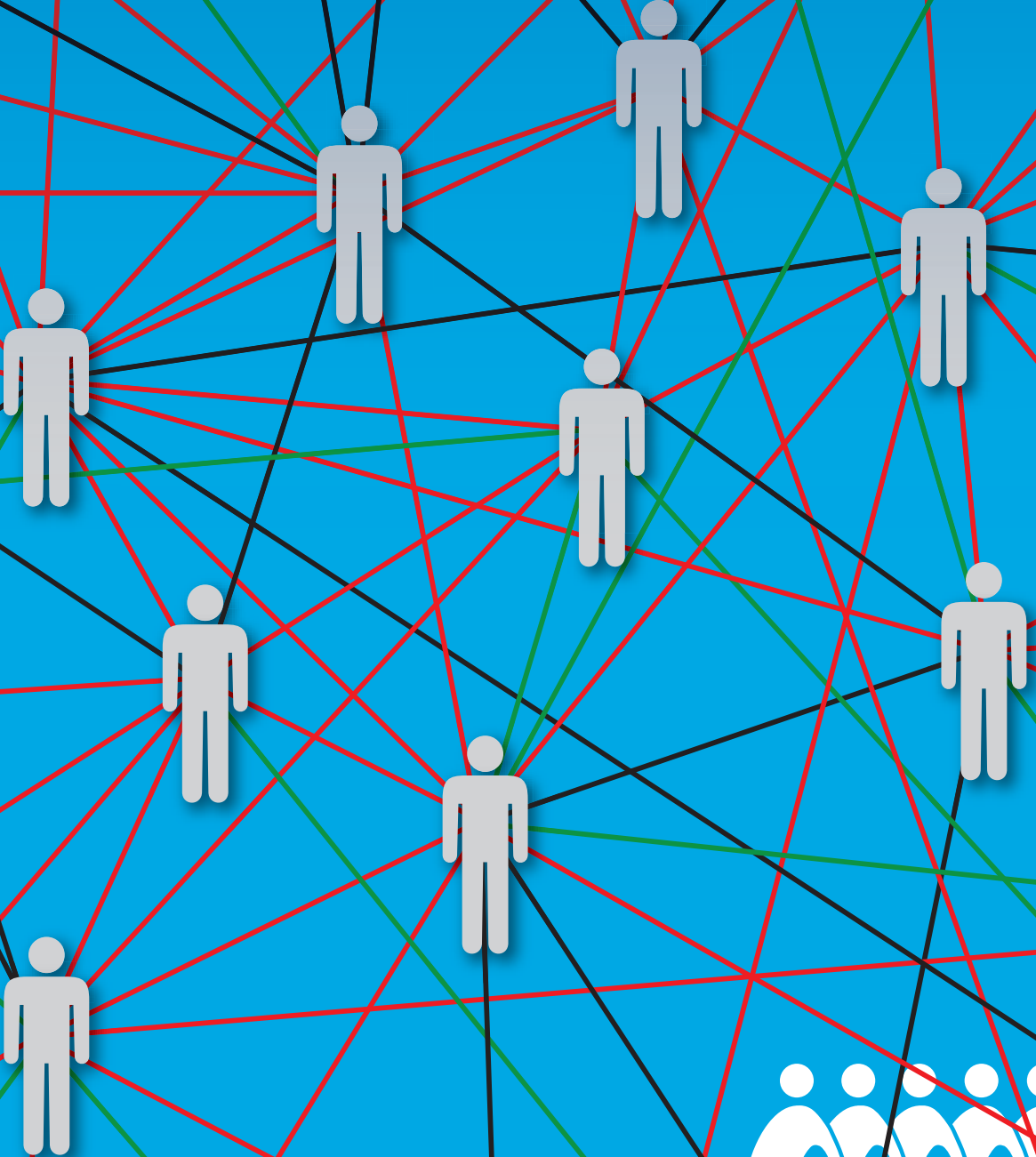

GÜNEY KAFKASYA'DA YEREL GİRİŞİMLER YOLU İLE DİYALOGU ARTTIRMAK: YEREL YÖNETİM BİRLİKLERİ ÜZERİNE FİZİBİLİTE ÇALIŞMASI

YAYIMA HAZIRLAYAN
ÖYKÜ ULUÇAY - LEVENT KOÇ

TESEV

**GÜNEY KAFKASYA'DA YEREL GİRİŞİMLER
YOLU İLE DİYALOGU ARTTIRMAK**
YEREL YÖNETİM BİRLİKLERİ ÜZERİNE FİZİBİLİTE ÇALIŞMASI

YAYIMA HAZIRLAYAN
LEVENT KOÇ
ÖYKÜ ULUÇAY

ARALIK 2010

TESEV
YAYINLARI

GÜNEY KAFKASYA'DA YEREL GİRİŞİMLER YOLU İLE DİYALOGU ARTTIRMAK YEREL YÖNETİM BİRLİKLERİ ÜZERİNE FİZİBİLİTE ÇALIŞMASI

ISBN: 978-605-5832-61-2

TESEV YAYINLARI

Yayına Hazırlayanlar: Levent Koç, Öykü Uluçay

Düzeltili: Öykü Uluçay

Yayın Kimliği Tasarımı ve Tasarım Danışmanı: Rauf Kösemen, Myra

Kapak Tasarımı: Serhan Baykara, Myra

Basıma Hazırlayan: Myra

Basım Yeri: Mega Basım

TESEV

**Türkiye Ekonomik ve
Sosyal Etüdler Vakfı**

İyi Yönetişim Programı

Bankalar Cad. Minerva Han No: 2 Kat: 3

Karaköy 34420, İstanbul

Tel: +90 212 292 89 03 PBX

Fax: +90 212 292 90 46

info@tesev.org.tr

www.tesev.org.tr

Copyright © Aralık 2010

Bu yayının tüm hakları saklıdır. Yayının hiçbir bölümü Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı'nın (TESEV) izni olmadan elektronik veya mekanik (fotokopi, kayıt veya bilgi depolama, vb.) yollarla çoğaltılamaz.

Bu kitapta yer alan görüşler yazarlara aittir ve bir kurum olarak TESEV'in görüşleriyle birebir örtüşmeyebilir.

TESEV İyi Yönetişim Programı bu kitabın yayımlanmasına katkılarından ötürü German Marshall Fund'a ve TESEV Danışma Kurulu'na teşekkür eder.

İçindekiler

Yönetici Özeti, 5

Giriş, 7

Durum Değerlendirmesi, 8

Kafkasya'nın Konumu, 8

Çalışmanın Metodolojisi, 8

1. Literatür Çalışması, 8

A. Yerel Yönetimlerin Durumu, 8

b. Bölgesel Ekonomik İlişkiler, 10

2. Toplantılar, 12

Hazırlık Toplantıları, 12

Ziyaretler, 14

Azerbaycan Ziyareti, 14

Ermenistan Ziyareti Notları, 16

Gürcistan Ziyareti, 17

Sonuç ve Öneriler, 19

Ekler, 21

Yönetici Özeti

Güney Kafkasya, Sovyetler Birliği'nin dağılması, önemli enerji yollarının üzerindeki konumu ve gelişime açık ekonomik yapısıyla gün geçtikte değer ve önem kazanmaktadır. Bölge ülkeleri ve bu ülkelerin komşuları arasında diyalogun artırılması büyük önem kazanmaktadır. Bu amaçla yürütülecek projeler bölge ülkelerinde demokrasinin gelişimine de katkı sağlayacaktır.

TESEV, Ermenistan ve Türkiye ilişkilerinin normalleşmesi sürecine katkı vererek, Güney Kafkasya'da yer alan tüm ülkeleri içine alacak bir projeyi hayata geçirmeyi amaçlamaktadır. Bu projenin amacı Kafkas ülkeleri arasında yerel düzeyde ilişkileri geliştirerek barışın kurulmasına yardımcı olmaktır. Bu amaçla Türkiye, Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan'da belediyeler arasında bir birlik kurulması olanakları araştırılmıştır.

Proje kapsamında, durum değerlendirmesinde bulunmak üzere Avrupa Konseyi raporları başta olmak üzere yazılı kaynaklar taranmış, Türkiye'de bu bölgeye yönelik çalışmalar yürüten kişi ve kurumlarla görüşülmüştür. Bunu takiben tüm ülkelere saha ziyaretleri gerçekleştirilmiş sonrasında da İstanbul'da gerçekleştirilen bir toplantıyla diyalogun geliştirilmesi için yöntemler aranmıştır.

Durum değerlendirmesi sonucunda varılan sonuç; bu aşamada yerel yönetimler düzeyinde bir birlik kurmanın mevcut yerel yönetim sistemleri ışığında mümkün olmadığıdır. Ortadaki siyasal sorunlar, salt yerel yönetimlere dayalı resmi bir yapılanmaya olanak tanımamaktadır. Bunun ötesinde özellikle Azerbaycan'ın yerel yönetim sisteminin özerk bir yapı taşınamaması da projeyi bu yaklaşımın ötesine taşımıştır. Buna karşın halen Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan ve Türkiye'den tarafları bir masa etrafında buluşturmak mümkündür. Resmi kurumlar dışındaki yaklaşımlar, ülkeler arasındaki diyalogun artırılmasına olanak sağlamaktadır.

Ülkeler arasında işbirliğini artırmak için **Demokrasinin Geliştirilmesi, Ticaretin Geliştirilmesi, Turizmin Geliştirilmesi, Medya İşbirliği, Çevre İşbirliği** konuları büyük önem kazanmaktadır. Bu işbirlikleri aşağıdaki yöntemler kullanılarak geliştirilebilir;

- Kafkas Ülkeleri Sivil Platformu Oluşumu:
- Konu temelli ortak Komisyonların Kurulması
- Kafkas Ülkeleri Web Sitesi Kurulması

SONUÇ

Böyle bir platform çeşitli uluslararası kuruluşlardan kolaylıkla finansal destek bulabileceği için böyle bir platform kurulması olumlu bir girişim olacaktır ve gerçekleştirilmesi de mümkün görülmektedir.

Giriş

Güney Kafkasya, Sovyetler Birliği'nin dağılması, önemli enerji yollarının üzerindeki konumu ve gelişime açık ekonomik yapısıyla gün geçtikte değer ve önem kazanmaktadır. Türkiye, bölgeye komşu konumu ve bu coğrafyada yer alan ülkelerle kültürel, tarihsel ve ekonomik ilişkileri nedeniyle Güney Kafkasya'nın gelişimi ve barış ortamına kavuşması noktasında önemli bir yere oturmaktadır. TESEV, Ermenistan ve Türkiye ilişkilerinin normalleşmesi sürecine katkı verecek ve Güney Kafkasya'da yer alan tüm ülkeleri içine alacak bir projeyi hayata geçirmeyi amaçlamaktadır.

Bu projenin amacı Kafkas ülkeleri arasında yerel düzeyde ilişkileri geliştirerek barışın kurulmasına yardımcı olmaktır. Bu amaçla Türkiye, Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan'da belediyeler arasında bir birlik kurulması olanakları araştırılmıştır.

Çalışmaya bir durum değerlendirmesiyle başlanmıştır. Durum değerlendirilmesi için iki türlü çalışma yapılmıştır. İlk adım olarak Avrupa Konseyi Yerel ve Bölgesel İdareler Kongresi üyesi olan dört ülkenin yerel yönetim sistemleri üzerine bir literatür çalışması yapılmıştır. Buna ek olarak çeşitli kaynaklardan bu ülkelerdeki yerel yönetim sistemleri hakkında bilgi toplanmıştır.

Bilindiği gibi TESEV, bu ülkelerle ilgili geçmişte çeşitli çalışmalar yürütmüştür. Bu çalışmaların bir kısmı da halen sürdürülmektedir. Bu olanaktan yararlanılarak Ermenistan'la ilgili çalışmalara katılan uzmanların görüşü alınmış ve bu ülkeyle yapılan çalışmaların İstanbul toplantıları da tarafımızdan izlenmiştir. Bu toplantılara katılan sivil toplum kuruluşlarının da düşüncelerinden yararlanılmıştır. Ayrıca TESEV arşivindeki önceki araştırma bulguları da gözden geçirilmiştir.

Bu proje süresi içinde yer alan başka toplantılarda da bu ülkeler üzerine bilgi toplanmış ve konuya ilişkin olarak bu toplantı katılımcılarının görüşleri de alınmıştır. Örneğin GMF Black Sea Trust önderliğinde oluşturulan "Black Sea Young Reformers Fellowship grubunda yer alınarak Varna'da düzenlenen ilk çalışmaya katılım gösterilmiştir.

Durum değerlendirmesinin ikinci adımında bu ülkeler arasındaki ekonomik ilişkiler araştırılmış ve bu amaçla DEİK (Dış Ekonomik İlişkiler Konseyi) in ilgili birimindeki uzmanlarla bir toplantı yapılmıştır ve Avrupa Birliği ile bu ülkeler arasındaki ekonomik faaliyetler araştırılmıştır.

Kafkas ülkeleriyle Türkiye üzerine yapılan bu hazırlık çalışmalarının ardından ilgili ülkelere çalışma ziyaretleri yapılmıştır. Bu ziyaretler ekte liste halinde verilmiştir:

Rapor, yukarıdaki veriler ışığında 3 bölümden oluşacaktır. Buna göre, ilk bölümde proje ülkelerinin yerel yönetim sistemlerinin ve ekonomik ilişkilerinin inceleneceği Mevcut Durum Analizine yer verilecektir. İkinci bölümde, yapılan ziyaretlere ilişkin notlar yer alacaktır. Son bölüm ise, ilk iki bölümde ulaşılan veriler ışığında ortaya çıkan önerilerden ve bu ülkeler arasında iş birliğini geliştirmeye yönelik atılabilecek adımlardan oluşacaktır.

Durum Değerlendirmesi

KAFKASYA'NIN KONUMU

Karadeniz ve Hazar Denizi arasında Rusya Federasyonunu da içine alan Kafkasya bölgesi özellikle Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte Kuzey ve Güney Kafkasya olarak anılmaya başlanmıştır. Kafkas Dağlarının güney kesimini içine alan bölgede Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan yer almaktadır.

Güney Kafkasya ülkeleri, Sovyetler Birliği'nden bağımsızlıklarını ilan ederek totaliter bir sistemden demokrasiye ve serbest piyasa ekonomisine geçmiş ve bu süreçte sosyal, ekonomik ve siyasi sorunlarla yüz yüze gelmişlerdir. Bölgede yaşanan askeri çekişmeler de Güney Kafkaslardaki siyasi istikrarın sağlanmasını yavaşlatmıştır. Halen, geçiş döneminde yaşanan sorunlar, üç ülkede de farklı boyutlarda varlığını sürdürmektedir.

Soğuk savaş döneminin sona ermesiyle ön plana çıkan Güney Kafkasya Bölgesi coğrafi olarak önemi ve enerji koridoru olması nedeniyle son yıllarda ABD, Rusya Federasyonu ve Avrupa Birliği'nin de ilgisini çekmiştir. Yer altı zenginlikleri ve turizm potansiyelinin yanı sıra coğrafi anlamda bir geçit rolü oynamasına karşın yaşanan politik karışıklıklar, bu ülkelerin gelişimlerini engellemektedir. Ermenistan ve Azerbaycan arasındaki sorunlar, Ermenistan-Türkiye sınırının kapalı olması, Gürcistan'ın Rusya ile yaşadığı problemler devam etmekte, bu da bölge ülkelerinin birbirleriyle ilişkilerini sınırlamaktadır. Ülkeler arasındaki ilişki seviyesini yükseltmek hem bölge ülkelerinin hem de etkilediği coğrafyanın kalkınmasına büyük fayda sağlayacaktır.

Proje ülkelerindeki etnik yapıya bakıldığında var olan farklılıklar, diyalogu geliştirmenin önemini göstermektedir. Örneğin, Ermenistan nüfusunun %98'ini Ermeniler oluştururken, Gürcistan'da yaşayan gürcü oranı %84'tür. Gürcistan nüfusunun %6,5'i Azeri, %5,7'si Ermeni, %1,5'lük oranı ise Rus etnik kimliğini taşıyan insanlardan oluşmaktadır. Azerbaycan'daki durum da Ermenistan'la benzerlik göstermektedir. Nüfus içerisinde %1,8 Rus, %1,5 Ermeni etnik kökeninden gelen insan yaşamaktadır.

ÇALIŞMANIN METODOLOJİSİ

Kafkasya bölgesiyle Türkiye arasında yerel düzeyde işbirliğini artırmak ve barışa katkıda bulunmak üzere yürüttüğümüz bu projede iki aşamalı çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalar bölgesel belediyeler birliği kurmak üzere bu ülkelerdeki siyasi atmosfer, yasal durum ve yerel istekliliğin durumunun saptanması üzerinde odaklanmıştır. Bu amaçla

1. Literatür Çalışması
2. Hazırlık Toplantıları

olmak üzere iki türlü yöntem kullanılmıştır.

1. LİTERATÜR ÇALIŞMASI

- A. YEREL YÖNETİMLERİN DURUMU
- B. BÖLGESEL EKONOMİK İLİŞKİLER

A. YEREL YÖNETİMLERİN DURUMU

Projenin amacı, Türkiye, Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan arasındaki ilişkileri geliştirmeye yardımcı olmak üzere bölgesel bir belediyeler birliği kurma olanak ve olasılıklarını araştırmaktır. Bu nedenle bu ülkelerdeki yerel yönetim sistemleri öncelikle incelenmiştir. Bu inceleme için en önemli kaynak Avrupa Konseyi'dir.

Avrupa Konseyi, 5 Mayıs 1949'da 10 ülke tarafından kurulmuştur. Türkiye kurucu üyelerden birisidir. Konsey, Avrupa İnsan Hakları Konvansiyonu ve birey haklarını korumayı amaçlayan temel belgelere dayalı olarak Avrupa'da demokratik ilkelerin geliştirilmesi için kurulmuştur.

Avrupa Konseyi iki organdan oluşmaktadır: Bunlardan birincisi Parlamenterler Meclisi, İkincisi de Yerel ve Bölgesel İdareler Kongresidir. Ülkeler büyüklüklerine göre bu iki organda temsil edilmektedir. Yerel yönetimlere ilişkin kararlar Kongre tarafından alınmaktadır. Ülkelerin Avrupa Konseyine üye olmaları, Konsey kararlarını kabul ettiklerini beyan ile mümkün olmaktadır.

Avrupa Konseyi, Avrupa'da özerk bir yerel yönetim sisteminin kurulması için 1985 yılında Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartını kabul etmiştir. Türkiye bu uluslararası belgeyi 1991 yılında benimsemiştir. Bu Özerklik Şartının uygulanması ile ilgili olarak Avrupa Konseyi bağımsız denetçiler aracılığı ile her ülkeyi ayrı ayrı denetlemekte ve raporlarla bu denetim sonuçlarını açıklamaktadır.

Kafkas ülkelerindeki durumu gösteren denetim raporlarına göre bölgedeki yerel yönetimlerin durumu şöyledir:

Azerbaycan;

Azerbaycan 18 Ekim 1991 de bağımsızlığına kavuştu. 25 Ocak 2001 de Avrupa Konseyi üyesi oldu. Avrupa Yerel Yönetim Özerklik Şartını ise 1 Ağustos 2002 de kabul ettiği yasa ile benimsedi. Bu Şartın kabulünden sonra ilk denetleme raporu 15 Mayıs 2003 yılında yayınlandı. Bu rapordan sonra Avrupa Konseyi tarafından başka bir rapor hazırlanmamıştır.

Bu Gözetim Raporuna göre Azerbaycan'da Avrupa Yerel Yönetim Özerklik Şartına uygun bir yerel yönetim yapılması yoktur. Bu Raporda Merkezi Hükümetin isteksizliği vurgulanmaktadır. Belediyeler kurulmuş ve yerel seçimler yapılmıştır. Belediyelerin organları oluşturulmuştur. Belediyelerin bütçeleri de vardır. Ancak yeterli ödenekler ayrılmamıştır. Merkezi Hükümetin, Yerel Yönetimler üzerinde geniş bir müdahale hakkı bulunmaktadır ki bu mali bağımsızlığın yanında, kurumsal özerkliği de ortadan kaldıran bir faktördür. Buna ek olarak, Azerbaycan, Avrupa Konseyi sınır ötesi işbirliği anlaşmasına dahil değildir. Bu durum, mevcut sistem yapısıyla birleşince, Yerel Yönetimlerin, komşu ülkelerle işbirliği kurmasını engellemektedir. Ekler bölümünde, Avrupa Konseyi Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi İzleme raporunun sonuç ve öneri bölümlerini bulabilirsiniz.

Ermenistan;

21 Eylül 1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılmasına müteakiben bağımsızlığını ilan eden Ermenistan 1992 yılında Birleşmiş Milletler üyesi oldu. 25 Ocak 2001 yılında Avrupa Konseyi üyesi olan ülke, 11 Mayıs 2001 tarihinde Avrupa Yerel Yönetim Özerklik Şartını imzaladı. Avrupa Konseyi Şartı, imzalanmadan önce 1999 yılında ilk raporunu yayınlarken son rapor 2003 yılında hazırlanmıştır.

Raporda, Anayasa değişiklikleri ve 2002 yılından itibaren yerel yönetimlerin özerkliği konusunda hazırlanan kanunların önemli adımlar olduğu belirtilmekle birlikte halen yerel yönetimlerin özerkliği meselesi tamamlanmamış bir süreç olarak görülmektedir. Özellikle, Mayıs 2002'de yapılan kanun değişiklikleri, orijinal reform önerilerinin birçoğunu uygulanamaz kılacak değişiklikleri dışarıda bırakmıştır. Öngörülen reformların tamamlanmasının Ermenistan'daki demokrasinin gelişimine büyük katkı sağlayacağı belirtilirken, halen özerk yerel yönetimler konusunda Ermenistan'ın çok güçsüz olduğu ve Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı kapsamındaki birçok konu başlığının halen uygulanmamakta olduğu ifade edilmiştir. Geleceğe ilişkin yerel yönetimler alanında dikkat çekilmesi gereken iki alan olarak Erivan'ın yönetimi ve kırsal yerleşmeler gösteriliyor. Ermenistan'ın başkenti olan Erivan'da yerel demokrasi koşullarının acilen değiştirilmesi, seçimle gelecek bir belediye başkanı modelinin acilen uygulamaya konması talep edilmiştir. 871 kırsal bölgede ise özerk bir yerel yönetimin olmadığı, olan yerleşmelerde ise çok güçsüz olduğu eleştirisi getirilmiştir.

Gürcistan;

Gürcistan, 9 Nisan 1991 yılında bağımsızlığına kavuştuktan sonra bölgesel farklılıklardan ötürü yaşadığı iç krizin ardından 1994'te mevcut anayasasını kabul etti. Bu anayasa 2004 yılında parlamenter sisteme geçişi sağlayan değişikliklerle son haline kavuştu. Gürcistan, 1999 yılında Avrupa Konseyi'nin öne sürdüğü şartları yerine getirerek Konseye üye oldu. 29 Mayıs 2002 tarihinde Avrupa Yerel Yönetim Özerklik Şartını imzaladı ve bunu takiben Haziran 2002'de ilk yerel seçimlerini gerçekleştirdi. Ancak bu seçimler, Avrupa Konseyi tarafından, adil olmadığı yolundaki şüpheler nedeniyle eleştirildi.

Avrupa Konseyi tarafından yapılan izleme gezileri neticesinde, yerel yönetimlerde sorunlu olan ve Gürcistan hükümetinden gelişme kaydedilmesi gereken alanlar olarak;

- i) ülkenin bölgesel organizasyonu;
- ii) farklı kademelerdeki yerel demokrasi birimlerinin sosyo-ekonomik ve kültürel özelliklerini hesaba katarak statülerinin netleştirilmesi;
- iii) yerel düzeyde yönetim sisteminin oluşturulması;
- iv) gücün desantralizasyonu, yerel bütçe sistemi ve mülkiyet konuları dahil olmak üzere sistemdeki sorumlulukların tanımlanması

belirlendi.

Avrupa Konseyi, 1998 yılındaki ilk ziyaretlerini takiben iki ziyaret daha gerçekleştirmiş ve çeşitli önerilerde bulunmuştur. Ayrıntılı olarak ekte bulunabilecek öneri ve izlenimlerden bazıları şöyle sıralanabilir. Yapılan geziler neticesinde, Gürcistan hükümetinin yerel yönetimleri güçlendirecek yasal düzenlemeler konusundaki kararlığı övülmüştür. Buna karşın, Yerel Yönetimler kanununa ilişkin bazı düzenlemelerin hayati olduğu vurgulanmıştır. Özellikle, seçim kanununun kararlılıkla uygulanması ile kanunda belirtilen prensiplerin tam ve eksiksiz uygulanmasının garanti altına alınması önerilmiştir. Yetki ve sorumlulukların yerelleştirilmesi ile özerk yerel yönetim mekanizmalarının rolünün güçlendirileceği belirtilmiştir. Yerel vergilendirme, yerel finans kaynakları ve yerel bütçe uygulamalarıyla yerel yönetimlerin finansal özerkliklerinin garanti altına alınması, bütçe süreçlerine vatandaşların katılımlarının sağlanması özellikle vurgulanmıştır.

B. BÖLGESEL EKONOMİK İLİŞKİLER

Güney Kafkasya ülkeleri enerji yolları üzerinde bulunmaları nedeniyle sadece stratejik açıdan değil ekonomik açıdan da önem kazanmaktadır. Azerbaycan'ın, aynı zamanda bir petrol ülkesi olması bu alandaki ticaret hacmini yukarı çekmekle birlikte ülkelerin ekonomik büyüklükleri halen sınırlı düzeydedir. Uluslararası Para Fonu (IMF) tarafından açıklanan Gayri Safi Milli Hasıla büyüklüklerine göre ülkelerin sıralandığı listede, Azerbaycan 74. sırada yer alırken Gürcistan 117., Ermenistan ise 125. sırada yer almaktadır. Güney Kafkasya ülkelerinin iki önemli komşusu olan Rusya ve Türkiye ise çok daha gelişmiş ekonomik güçler olarak karşımıza çıkmakta ve sırasıyla dünyanın 12. ve 17. ekonomileri oldukları görülmektedir.

Bu noktada, ülkelerin birbirleriyle olan ticaret hacimleri kadar, bölgedeki önemli aktörler olan Türkiye, Rusya, Avrupa Birliği ülkeleri ve ABD ile ekonomik ilişkilerine de bakmak gereklidir. EUROSTAT tarafından yayınlanan dokümanlara bakıldığında, Ermenistan'ın en az ticari aktiviteye sahip ülke olduğu görülmektedir. Ticari aktivitenin büyük bir kısmını ise ithalat oluşturmaktadır. En önde gelen ticaret ortaklarına bakıldığında, ilk iki sırayı AB ülkelerinin ve Rusya'nın aldığını görmekteyiz. Buna karşın, listede bulunan tek Güney Kafkasya ülkesi olan Gürcistan 10. Sırada yer alırken, siyasi problemler yaşadığı Azerbaycan, Ermenistan'ın ilk 50 ticaret ortağı arasında yer almamaktadır. Bununla beraber, siyasi sorunlar yaşadığı ve hali hazırda sınırların kapalı olduğu Türkiye'nin, bu faktörlere rağmen altıncı sırada yer alması dikkat çekmektedir. Gürcistan, 4,5 milyon Euro'ya yaklaşan bir ticaret hacmine sahipken tüm Güney Kafkas ülkeleriyle sıkı ekonomik ilişkiler içerisinde bulunduğu görülmektedir. Gürcistan'ın en büyük ikinci ticaret ortağının Türkiye olduğu görülürken tüm Güney Kafkasya ülkelerinin ilk onda yer alması, komşularıyla ekonomik ilişkilerine yönelik olumlu izlenimler oluşturmaktadır. Yakın bir zamana kadar savaş içerisinde bulunduğu Rusya Federasyonu bile altıncı büyük ticaret ortağı olarak görülmektedir. Azerbaycan, diğer ülkelere kıyasla çok daha büyük bir ticaret hacmine sahiptir ve bunun çok önemli bir kısmını ihracat oluşturmaktadır. Diğer dokümanlar incelendiğinde, özellikle ihracatın çok büyük bölümünü petrol ve petrole ilintili ürünlerin oluşturduğu görülmektedir. Örneğin, Azerbaycan'ın birinci sıradaki ticaret ortağı Avrupa Birliği ülkelerinin Azerbaycan'dan ithalatının %98'ini petrol ve petrol ürünleri oluşturmaktadır. Bölgede olduğu gibi proje kapsamında da kritik bir öneme sahip olan Türkiye'nin ithalat/ihracat rakamları bölge ülkeleriyle kıyaslanamayacak kadar yüksektir. Bu noktada, Türkiye'nin Güney Kafkasya ülkeleriyle ticari ilişkilerinin düzeyi önem kazanmaktadır. Aşağıdaki tabloda da görülebileceği üzere, Güney Kafkasya'nın komşusu Rusya, Türkiye'nin ikinci büyük ticaret ortağıyken, Azerbaycan 18. Gürcistan ise 29. sırada yer almaktadır. Ermenistan, Türkiye'nin ilk 50 büyük ticaret ortağı arasında yer almamaktadır.

	Azerbaycan	Ermenistan	Gürcistan	Türkiye
Toplam Ticaret (mil €)	19.648	2.846	4.327	172.487
İhracat Oranı (%)	70	17,5	22	42
İthalat Oranı (%)	30	82,5	78	58
Ana Ticaret Ortakları	1- AB	1- AB	1- AB	1- AB
	2- Türkiye	2- Rusya	2- Türkiye	2- Rusya
	4- ABD	5- ABD	3- Azerbaycan	4- ABD
	5- Rusya	6- Türkiye	5- ABD	18- Azerbaycan
	11- Gürcistan	10- Gürcistan	6- Rusya	29- Gürcistan
	Ermenistan ilk 50'de değil	Azerbaycan ilk 50'de değil	10- Ermenistan	Ermenistan ilk 50'de değil

Turizm, ekonomik kalkınmaya etkilerinin yanı sıra ülkeleri dışa açması, ülke halkları arasındaki diyalogu artırması ve kültürlerarası öğrenmeye katkısı nedeniyle bu proje özelinde daha ayrıntılı ele alınacaktır. Türkiye'nin son yıllarda turizm sektöründe katettiği mesafe komşu ülkeler için de teşvik edici olmuştur. Güney Kafkasya ülkelerine yapılan ziyaretlerde, başta Gürcistan olmak üzere, mevcut turist sayısını artırmak, Türkiye ile bu konuda işbirlikleri geliştirmek konusundaki isteğin kuvvetli olduğu görülmüştür. Türkiye'ye gelen turist sayısının 30 milyonu aşması, proje ülkelerinin bu turistlerin bir bölümünü kendi ülkelerine getirecek çalışmalar yapmaya, bu kapsamda ortaklıklar geliştirmeye yönelmiştir. Ülkelerin turizm potansiyelleri, gerek tarihi gerekse sosyolojik özellikleri dolayısıyla oldukça yüksektir. Buna karşın, Dünya Ekonomik Forumu tarafından açıklanan Tourism Competitiveness Report 2009 verilerine göre, Azerbaycan 76., Ermenistan 91., Gürcistan ise 73. sırada yer almaktadır. İsviçre'nin ilk, Türkiye'nin ise 56. sırada yer aldığı bu listede, turizm potansiyelinin yanında ekonomik güç, çevresel sürdürülebilirlik, güvenlik, beşeri sermaye, ulaşım olanakları gibi farklı konularda göstergeler kullanılmaktadır.

Azerbaycan turizm alanında çalışmalar ve yatırımların hızla devam ettiği ülkelerdendir. Azerbaycan kültür ve turizm bakanlığı bünyesinde oluşturulan turizm portallarının yanı sıra Bakü kentinde inşaatı devam eden ve yabancı yatırımla oluşturulan büyük oteller, kent merkezinin renovasyonu bu çalışmaların sadece bir kağıdır. 2009 yılı itibarıyla gelen turist sayısı 1 milyona ulaşırken, bu turistler ülke ekonomisine sekiz buçuk milyon dolarlık bir katkı sağlamıştır. 2009 yılı itibarıyla gelen turistlerin orijinlerine bakıldığında komşu ülkelerin büyük ağırlığı görülmektedir. Ülkeler arası dağılıma bakıldığında Rus ve Gürcü turistlerin bu rakamı yukarı çeken en önemli faktörler olduğu görülmektedir. Azeri kökenli büyük bir nüfusu barındıran İran, üçüncü sıradadır. 2009 yılı itibarıyla 300.000'i aşan İranlının Azerbaycan'ı ziyaret ettiği görülmektedir. Bu ülkeleri ise Türkiye'den yapılan ziyaretler izlemektedir. Türkiye'den yapılan ziyaretler 170 bin'i aşmaktadır. İki ülke arasındaki dostane ilişkiler göz önüne alındığında bu rakam hala çok azdır.

Ülkeler	Azerbaycan'a Gelenlerin Sayısı, kişi				
	2005	2006	2007	2008	2009
Toplam	1.282.100	1.262.000	1.332.700	1.898.900	1.830.400
Turizm Amaçlı Ziyaretler	692.700	681.800	731.700	1.042.500	1.005.400

	2009, Gelen Turist		2009, Gelen Turist
Rusya	598.894	Kore	2.082
Gürcistan	529.613	Kanada	2.036
İran	329.913	Norveç	1.921
Türkiye	177.308	Hollanda	2.595
Kazakistan	16.048	Belçika	2.389
Birleşik Krallık	25.699	Bulgaristan	1.351
Ukrayna	28.606	Kirgizistan	1.921
ABD	11.663	Polonya	1.699
Almanya	10.695	Moldovya	4.289
Özbekistan	7.067	Filipinler	1.216
Çin	6.322	Japonya	1.076
İsrail	6.516	İsveç	1.126
Türkmenistan	3.687	Latviya	1.281
Beyaz Rusya	5.308	Litvanya	1.133
Hindistan	3.721	İsviçre	1.429
Fransa	3.994	Bosna Hersek	1.301
İtalya	4.066	Romanya	1.039
Pakistan	5.416		

Azerbaycan'dan çıkışların sayısı, kişi					
Toplam	1.141.014	1.376.303	1.473.496	1.829.765	1.835.928
BDT ülkeleri	1.136.935	18.513	14.765	1.104.995	1.094.624
Türkiye	-	-	-	154.359	154.761
İran	4.079	5.564	4.792	215.833	199.810
Diğer Ülkeler	-	1.352.226	1.453.939	354.578	386.733

Source: <http://www.azstat.org/publications/azfigures/2007/en/index.shtml>

Ermenistan'ın turizm verileriyle ilgili sınırlı bilgiye ulaşılabilmektedir. Elde edilen bilgilere göre, Ermenistan'a 2006 yılında 382.240, 2007'de 510.622 kişi ve 2008 yılında toplam 558.443 turist gelmiştir. Ermenistan'ın turist çektiği ülkeler bakımından incelersek gelenlerin %34,9'unun Rusya'dan, %28,1'inin ise Gürcistan'dan geldiği görülmektedir. Bölgedeki diğer ülkelerden gelenlerin oranı %3,1'de kalmaktadır. Bu iki ülkeyi %21,1 ile Batı Avrupa devletleri, %11,2 ile Orta Doğu Ülkeleri ve %5,2 ile Kuzey Amerika Ülkeleri izlemektedir.

Ülkeler bazında turizm incelendiğinde, en fazla turist ağırlayan ülkenin Gürcistan olduğu görülmektedir. Gürcistan kısa sürede turizm alanında önemli mesafe kaydetmiş ve 2004 yılında 350.000 olan turist sayısını 2009'da bir buçuk milyonun üzerine taşımıştır. Görüldüğü üzere, Gürcistan'a gelen turistlerin 3 kaynağı bulunmaktadır. Bunlar, Avrupa Birliği ülkeleri, komşu BDT (Bağımsız Devletler Topluluğu) ve Türkiye. 2009 yılında yapılan girişlere bakıldığında Azerbaycan'dan gelişlerin ilk sırada olması dikkat çekmektedir. Yine, Gürcistan'a girişlerde Ermenilerin de büyük bir orana sahip olduğu görülmektedir. 2004 yılında, bu iki ülkeyle aynı oranlarda giriş yapan Rus vatandaşlarının artışı ise bir azalma olduğu görülmektedir.

Ülke	2004	2009
TOPLAM	368.312	1.500.049
BDT harici Avrupa	123.831	496.973
BDT	218.548	950.951
Ermenistan	71.261	351.049
Azerbaycan	63.663	418.992
Rusya	61.400	127.937
Türkiye	74.700	384.482
ABD	9.609	16.934

Source: Border Police of Georgia

II. TOPLANTILAR

HAZIRLIK TOPLANTILARI

Hazırlık toplantıları kapsamında, ziyaret edilecek ülkelerdeki iş konseylerinin belirlenmesi ve iş dünyasından projemize destek olabilecek paydaşların ortaya çıkarılması için 3 Mart 2010'da Dış Ekonomik İlişkiler Konseyi yetkilileri ile bir toplantı yaptık. DEİK'den Avrasya Bölge Koordinatörü Serdar Arıkan ve Koordinatör yardımcısı Mustafa Oğuz'un katıldığı toplantıda Azerbaycan ve Gürcistan'da iletişime geçilecek iş konseyi başkanları belirlendi. Ermenistan ile doğrudan ülke ilişkileri olmadığı için bir iş konseyinin de olmadığı ama fahri olarak bu görevi yürüten Türk işadamları ile bağlantıların sağlam olduğu belirtildi.

Proje kapsamında olmamasına rağmen projeye doğrudan ve önemli ölçüde katkı sağlayan bir diğer toplantı, GMF tarafından desteklenen Black Sea Young Reformers Fellowship programının ilk ayağı olan Varna toplantısıdır. 15-18 Nisan 2010 tarihlerinde gerçekleşen bu toplantıya Güney Kafkasya, Karadeniz, Kafkasya'nın tümü ve Türkiye'den gençler katılarak Karadeniz bölgesindeki güvenlik, kurumsal gelişme ve bölgesel işbirliği konularını tartışmışlardır. Toplantıya TESEV'den Levent Koç katılım göstermiştir. İkinci ayağı Berlin'de gerçekleştirilecek toplantı neticesinde, Güney Kafkasya Bölgesinde çeşitli kurumlarda çalışan etkin kişilerle bağlantılar oluşturulmuş ve bu kişilerden ziyaretler öncesinde tavsiyeler alınmış ve görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Bakü Siyasal Çalışmalar Programı Ziyareti

Güney Kafkasya ülkelerine yapılan ziyaretler sonucunda, ziyaret edilen ülkelerde birçok bağlantı sağlanmış, ortaklıklar geliştirilmiş oldu. Bu ortaklıklardan biri, Bakü Siyasal Çalışmalar Programı ile sağlanmıştır. Program üyeleri, 1 Eylül-4 Eylül 2010 tarihleri arasında bir çalışma gezisi için İstanbul'a gelmişler, tüm gezi, TESEV İyi Yönetişim Programı tarafından organize edilmiştir. Bu gezi, projemizde Yerel Yönetimler arasında bir birlik için henüz erken olduğu bulgumuzu güçlendirmenin yanı sıra, genel anlamda Türkiye ile Güney Kafkasya ülkeleri arasındaki ilişkilerin hangi zeminde geliştirilebileceğine ilişkin önemli ipuçları sağlamıştır. Ziyaret katılımcı listesini ekte bulabileceğiniz organizasyona farklı kentlerden belediye meclis üyelerinin katılımı, teorik olarak Azerbaycan yerel yönetim sistemine ilişkin yargılarımızın pratik bilgilerle desteklenmesini sağlamıştır. TESEV'de farklı sivil toplum kuruluşlarıyla gerçekleştirilen toplantının yanı sıra iki farklı Kent Konseyi'ne ve bazı sivil toplum kuruluşlarına ziyaretler yapılmıştır. Tüm ziyaretlerde hem Azeri yerel yönetim sisteminin sorunları hem de Türk-Azeri ilişkilerinin hangi istikamette güçlendirilebileceği meseleleri tartışıldı.

Buna göre öne çıkan konular şöyledir;

- Azerbaycan'da belediye meclisi üyeliği her geçen yıl yetki ve sorumluluktan uzak bırakılmaları nedeniyle prestij kaybetmiştir.
- Seçime katılacak kişilerin büyük bir kısmı merkezi hükümet tarafından belirlenmektedir.
- Seçilen meclis üyelerinin hiçbir etki ve sorumluluğu yoktur
- Belediyeler bağımsız yapılar değildir, yetki, sorumluluk ve mali kaynaktan yararlanamamaktadırlar.
- Azerbaycan ve Türkiye daha fazla projede ortaklık yapmalıdır. Bu konuda ilk somut adım, bu gezi esnasında atıldı. Buna göre, Youth for Habitat ve Azeri bir gençlik örgütü birlikte bir proje başvurusunda bulundu.

- Türkiye Yerel Yönetimler sistemi, Azerbaycan'a, tüm Kafkas ülkelerine ve Türkî Cumhuriyetlere örnek teşkil edebilir. Bu kapsamda çalışmalar hızlandırılmalı.

İstanbul Yuvarlak Masa Toplantısı

Projenin temel aktivitelerinden birini İstanbul'da tüm Güney Kafkasya ülkelerinden gelecek katılımcılarla bir yuvarlak masa toplantısı düzenlenmesi oluşturuyordu. Toplantı, 27 Eylül 2010 tarihinde İstanbul'da Azerbaycan'dan iki, Ermenistan'dan iki ve Gürcistan'dan bir temsilcinin katılımıyla gerçekleştirildi.

Toplantıda yerel yönetimler odağında resmi bir birlik yapısı için erken olduğu gerçeğine karşı geliştirilecek alternatifler ve proje ülkeleri arasında diyalogu geliştirmek için atılacak adımlar tartışıldı. Toplantının bir diğer önemli gündem maddesi ise hazırlanan fizibilite raporuna dair önerileri toplamak ve bunu rapora yansıtmaktı. Raporda yer alan ifadelerin birçoğu kaynağı belirtilmese de bu toplantının sonuçlarını içermektedir.

Toplantıda öne çıkan konular şöyledir:

- Özellikle Azerbaycan'ın yerel yönetim sisteminin yeterince bağımsız ve mali ve yetki bakımından güçlü olmaması nedeniyle Yerel Yönetim odaklı bir diyalogu terk etmek gerekir.
- Özellikle Azerbaycan ve Ermenistan arasında merkezi düzeyde diplomatik ilişkilerin olmaması, buna ek olarak Azerbaycan'a girişlerde ve Azerilerin Ermenistan'a gidişlerinde problemler olması Devlet kurumlarını içine alan resmi kurumların oluşmasının önünde bir engel teşkil ediyor.
- Ülkeler arasında yapıcı ve diyalog artırıcı girişimler çok değerli. Bu noktada TESEV'in önderliğinde, Güney Kafkasya ülkelerinden ve Türkiye'den Sivil Toplum Kuruluşları, Yerel Yönetimler ve başta turizm sektörü olmak üzere farklı sektörlerden küçük ve orta ölçekli işletmelerin katılımıyla bir ağ kurulması yararlı olacaktır.
- Bu ağ yılda en az bir kere toplanarak gelişmeleri tartışırken ağ içerisinde ortak proje geliştirme imkânları aranacak ve ülkeler arasında farklı sektörlerin ilişkilerinin devamlılığı sağlanacaktır.

ZİYARETLER

Bu proje için ilk ziyaret, proje açısından kritik önemi nedeniyle Azerbaycan'a yapılmıştır. Bu ülkede bu projeye ilişkin zorluklarla karşılaşmıştır. Belediyeler görüşme taleplerimizi Azerbaycan Hükümetinin izni olursa kabul edeceklerini bildirmiştir. Bu izin de alınamamıştır. Ancak yerel yönetimler konusunda hükümete danışmanlık yapan uzmanlarla görüşülmüş ve yeterli bilgi toplanmıştır.

Ermenistan ziyaretinde de bir problemle karşılaşmıştır. Proje danışmanın taşıdığı pasaport türü (yeşil pasaport) Ermenistan'a giriş için bu ülke Dış İşleri Bakanının iznini gerektirdiği için Proje Danışmanı bu ülkeye yapılan çalışma gezisine katılamamıştır.

Bu iki ülkede elde edilen deneyimlerin ışığında Gürcistan ziyaretinde projenin somut sonuçlara ulaşmasına yardım edecek toplantılar yapılmıştır.

AZERBAYCAN ZİYARETİ

Azerbaycan, çalışma gezilerinin ilk ayağını oluşturmuştur. Gezi süresince, yerel ve uluslar arası sivil toplum kuruluşları ve yerel yönetimlere destek veren danışmanların yanı sıra bazı bağımsız uzmanlarla da görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Bakü'de ilk görüşme, gezi planının oluşturulmasında da büyük destek sağlayan Yerel Demokrasiye Destek Koalisyonunu lideri Mireli Huseynov ve diğer koalisyon üyesi sivil toplum kuruluşlarının temsilcileriyle gerçekleştirildi. Görüşmeden elde edilen bilgiler, Azerbaycan'da Avrupa Konseyine üyelik sürecinin zorlamasıyla oluşturulan Belediyelerin, yetki, sorumluluk, mali kaynak ve bağımsızlık noktasında birçok eksiği bulunduğunu gösterdi. Azerbaycan'da, belediyelerin daha demokratik bir yapıya kavuşturulması için çalışmalar yürüten farklı sivil toplum kuruluşlarının aynı amaç doğrultusunda daha etkin çalışmak üzere birlikte faaliyetler yürütmelerini temel alan iki adet birlik bulunmaktadır. Örneğine çok sık rastlamadığımız, ortak çalışma kültürü gelişmiş, etkin ve verimli çalışan bu yapılar, belediye kanununda değişiklik önerilerinden savunuculuk çalışmalarına kadar farklı alanlarda faaliyetlerini sürdürmekte.

Görüşmeler neticesinde, Azerbaycan'ın yerel yönetim sistemi üzerine çeşitli fikirler oluşmuştur. Buna göre, Azerbaycan yerel yönetimler sisteminde yetki, sorumluluk ve mali gücün belediyelerden ziyade Azerbaycan dilinde "icra hakimiyeti" olarak belirtilen Valilik ve Kaymakamlıklarda olduğu görülmüştür. Azerbaycan anayasasına göre icra hakimiyetlerine bütçe ayrılmaktadır. Buna karşın belediyelerin yegane geliri toprak ve emlak vergileridir. Belediyeler-

rin demokratikleştirilmesi için yasa tasarıları hazırlandıysa da son zamanlarda yapılan tek değişiklik belediye sayısının azaltılması olmuştur. 1995'te yapılan yeni anayasadan beri seçimlerin demokratik olarak gerçekleştirilmediği, Merkezi Hükümet tarafından işaret edilen kişilerin ancak seçime girebildiği belirtilmiştir. Belediyelerin, temel altyapı hizmetlerini bile sunmaya yetkili olmadığı, Merkezi Hükümetin gücü elinde tutmak amacıyla Avrupa Komisyonunun demokratikleşme yönündeki baskılara direnmeye devam edilmiştir. Bu noktada, özellikle Türkiye Cumhuriyetinin ve Türk sivil toplum kuruluşlarının desteğinin gerekli olduğu üzerinde durulmuştur.

Toplantıda, Güney Kafkas ülkeleri arasındaki ilişkilerin güçlendirilmesinin önemli olduğu, bu ilişkiler ağına Türkiye'nin de dahil olması gerektiği vurgulandı. Buna karşın, Azerbaycan'da bağımsız ve güçlü belediyelerin bulunamaması, belediyelerin her türlü uluslararası görüşme öncesinde merkezi hükümetten izin almasının zorunlu olması nedeniyle, diyalogu geliştirecek bir platformun belediyelerden bağımsız olarak oluşturulmasının daha yararlı olacağı belirtildi. 4 ülke arasında STK'lar arasında kurulacak bir platformun, uzun vadede yerel demokrasiyi güçlendireceği önerisi getirildi. Platforma, STK'ların yanında işadamları örgütlerinin de dahil edilebileceği belirtildi. Bu platforma uzun vadede, diğer Türki cumhuriyetlerin de katılımının fayda sağlayabileceği vurgulandı.

Görüşmelerde, başta Türkiye ve Azerbaycan olmak üzere, toplumları birbirlerine yaklaştıracak çalışmalar yapılmasının önemi üzerinde duruldu. NGO'lar arası platform, öğrenci değişimleri yoluyla kültürlerarası öğrenme projeleri bu konuda yapılan öneriler arasındaydı.

Görüşülen ikinci birlik olan Belediyelerin Kalkınması Birliği ile Azerbaycan'daki belediyelerin durumu, geliştirilebilecek ortaklıklar ve yöntem üzerinde duruldu. Ulusal düzeyde çalışarak yerel siyaseti etkilemeye çalışan bu grup da zaman içerisinde, belediyeler özelinde ilerlemeden ziyade gerileme yaşandığını belirterek hükümeti yerel yönetimler alanında reform yapmaya zorladıklarını ancak sınırlı düzeyde sonuç alabildiklerini ifade ettiler. Yöntem olarak, raporların hazırlandığı, bu çalışmaların hükümetle paylaşıldığı, proje policy paper'lar üretilerek yasal sürece etki edilmeye gayret edildiği, medya kampanyasıyla yerel yönetimlerin problemlerinin halka iletildiği ve bu meselenin gündemde kalmasına gayret edildiği öğrenildi. Bu çalışmalara ek olarak, belediye temsilcilerinin de katılımıyla yuvarlak masa toplantıları düzenlendiği ancak belediyelerin katılımının zamanla çok azaldığı belirtildi. Toplantıda, ideal yerel yönetimler yapısına kısa vadede kavuşulmasının çok zor olduğu, sadece bu alanda yapılacak reformların bu gelişmeyi sağlamayacağı, toptan bir reform hareketinin gerekli olduğu söylendi. Buna karşın, küçük adımlar atılarak sürecin olumlu yönde ilerlemesine katkıda bulunmanın önemli olduğu, örneğin merkezi hükümete, belediyelere, yetki ve para verilmesi, karşılığında belediyelerin denetimini sıklaştırarak hesap sorulmasının teşvik edildiği ifade edildi. Azerbaycan'da, yerel yönetim sisteminin demokratikleşmesine yönelik atılacak adımların başta diğer Türki cumhuriyetler olmak üzere tüm bölgeyi olumlu yönde etkileyeceği söylendi. Bu aşamada özellikle üç temel nokta üzerinde durulmasının önemi vurgulandı. Bunlar;

- Belediyelerin birleştirilmesi
- Belediyelerin mali yapısının iyileştirilmesi
- Belediyelere yetki verilmesi

Yapılan çalışmalarda, yerel yönetimlere doğrudan tesir edilemediği, daha ziyade ulusal düzeyde kampanya yürütülerek dolaylı bir etki yaratılmaya çalışıldığı ifade edildi.

Azerbaycan'da fikir alışverişinde bulunulan kişilerden biri de Vügar Tofiqli idi. Tofiqli, AVCIYA adlı kurumun içerisinde Adliye Nazırlığı aracılığıyla hükümete yerel yönetimler konusunda danışmanlık yapan, faaliyetleri denetleyen, sorunları belirleyip önerilerde bulunan önemli bir görevde bulunmakta. Görüşme neticesinde, 2008 yılında 2735 olan belediye sayısının 1718'e indirilmesinde AVCIYA'nın da önemli rol üstlendiğini öğrendik. Hali hazırda yerel yönetimlerle ilgili onaylanmayı bekleyen 30 kanun taslağının bulunduğu, belediyelere toprak verildiği, devlet tarafından 4 milyon dolarlık bir ödenek ayrıldığı bilgisini edindik. 4 milyon doların 1718 belediyeye verildiği düşünüldüğünde belediye başına düşen ortalama ödeneğin oldukça düşük olduğu görülmektedir (yaklaşık 2300 \$). Belediyelere ayrılan bütçenin artırılması konusunda hükümetin de aynı fikirde olduğu ancak henüz somut adımların atılmadığı öğrenildi.

Mehriban Rahimli ve Ilgar Mamadov ile yapılan görüşmede temel olarak Azerbaycan'da demokrasi uygulamaları, sivil toplum kuruluşlarının durumu ve Ermenistan Azerbaycan ilişkilerinde geline nokta üzerinde duruldu. Azerbaycan'da 300 tanesi faal olmak üzere 4000 Sivil Toplum Kuruluşu bulunduğunu, bu sayıya kayıtlı olmayan STK'ların dahil olmadığı belirtildi.

Azerbaycan ile Ermenistan arasında sivil toplum örgütleri düzeyinde ilişkilerin mümkün olduğu, hali hazırda da bu tür ilişkilerin bulunduğu belirtildi. Buna karşın, iki ülke arasında ekonomik ilişkilerin sınırlı düzeyde kaldığı vurgulandı. Sınırdaki kaçak ticaretin olduğu ama miktarının düşük olduğu vurgulandı.

Avrupa Konseyi Yerel Yönetimler Kongresi Bağımsız Uzmanı ile yapılan görüşmede, hükümetin giderek daha da merkezîyetçi bir yapıya bürünme eğiliminde olduğu, bu bağlamda, belediyelerin de güçsüz bırakıldığı ifade edildi. Avrupa Konseyinin yerel yönetimlerin güçlendirilmesine ilişkin tavsiyelerinin olduğu, yapılan yasal değişikliklerin izlendiği ama yeterli bulunmadığı, 2006 yılına dek 3 adet izleme raporunun oluşturulduğu ancak o tarihten beri rapor hazırlanmadığı öğrenildi. Belediyelere ilişkin en önemli problemlerden biri olan mali imkanların kısıtlı olmasının nedenleri de tartışıldı. Buna göre, merkezi hükümetten alınan sınırlı finansal desteğin yanı sıra emlak, toprak vergileri ve taş ocağı harçlarının da belediyelere kaldığı ifade edildi. Ancak, Azerbaycan'daki toprakların %30'undan vergi alan belediyelerin kontrolündeki toprakların tümünün verimsiz ve kötü topraklar olduğu bu nedenle gelirlerin sınırlı kaldığı öğrenildi. Azerbaycan'da seçilen 23.000 kişi bulursa da bu kişilerin partiler adına aday olamadığı, birçoğunun kısmi atama ile aday gösterildiği ifade edildi.

Sonuç olarak, Azerbaycan'da sivil toplum örgütleri ve basın kısmen bağımsız gözüküyor. NGO'lar baskı yüzünden donör ve para bulmakta zorlanıyor. Belediyelerin yetki, sorumluluk ve mali kaynaktan yoksun olması, buna ek olarak merkezi hükümetin baskıları neticesinde bağımsız olarak hareket edememesi, Azerbaycan Belediyelerinin içerisinde olduğu bir diyalog mekanizmasını oluşturmayı imkansız kılmaktadır. Görüşmelerde sıkça dile getirildiği üzere, bunun yerine Sivil Toplum Kuruluşları arasında kurulacak bir platform, yerel yönetimlerin demokratikleştirilmesi sürecine daha fazla katkı koyacaktır.

GÖRÜŞMELER

“Yerli Demokrasiye Destek” QHT Koalisiyası	
Mireli Huseynov	Yerli Demokrasiye Destek” QHT Koalisiyası
Hafiz Hasanov	Hüqeeqova İnruşaf İctimai Birliği
İlgaz Huseynli	Sosial Stratejik Araştırma Birliği
Ahmed N. Abbasbaylı	Cemiyetin ve Vatandaş Münasebetleri İnkişafı
İlham Hüseyinli	Demokratik İnkişaf ve İktisadi Araştırma

Vügar Tofiqli	AVCIYA
Mehriban Rahimli	GMF - Azerbaycan
İlgar Mammadov	
Aydın Aslanov	Avropa Şurasının eksperti
Sabit Bağirov	Petrol Şirketi Eski Başkanı

“Belediyelerin İnkişafı Namine” QHT Alyansı	
Abil Bayramov	Belediyelerin İnkişafı Namine” QHT Alyansı
Azer Mehtiyev	Belediyelerin İnkişafı Namine” QHT Alyansı
Samir Aliyev	Belediyelerin İnkişafı Namine” QHT Alyansı
Fuad Suleymanov	OSI - Azerbaycan
Fariz İsmailadze	Azerbaijan Diplomatic Academy, İdari Dekan

ERMENİSTAN ZİYARETİ NOTLARI

Erivan ziyaretinin ilk gününde, “Analytical Center on Globalization and Regional Cooperation” tarafından düzenlenen ve ACGRC ve İtalyan “The Association Rondine Cittadella della Pace” kurumlarının ortaklığı ile yürütülen “Second Track Diplomacy and Peace in the South Caucasus” projesi kapsamında düzenlenen toplantıya katılım gösterildi. Uyuşmazlık yaşayan ülkelerden gençlerin bir araya getirilerek barış sürecine katkıda bulunulmasını amaçlayan projenin tanıtımı, faaliyetleri ve gelinen nokta anlatıldı.

Toplantının ardından ikinci görüşme Eurasia Partnership Foundation ile yapıldı. Toplantının ilk bölümünde Türk Ermeni Medya Programı ve Ermenistan-Türkiye Yakınlaşma Projelerinin Yöneticisi Artak Ashakaryan ile Türk- Ermeni

ilişkileri konusu görüşüldü. Görüşmede, Türkiye Ermenistan sivil toplum kuruluşları arasındaki ilişkinin kuvvetlenerek sürdüğü gözlemlendi. Buna karşın, kurumun Azerbaycan ile birlikte yürüttüğü medya projesinde Azeri hükümet birimleri ve yerel yönetimlerle arzu edilen çalışma ortamının yakalanamadığı ifade edildi. İkinci bölümde, kurumun Medya ve Yerel Yönetim Projeleri sorumlusu Alice Ter-Ghevondian ile Kafkas ülkeleri arasında diyalogun geliştirilmesi için ne tür yöntemler izlenebileceği tartışıldı. Görüşmede genel olarak yapılan öneriler şu şekilde özetlenebilir;

- Proje ülkeleri arasında medya kurumları ve olanakları kullanılarak, ülke halklarının birbirleri hakkındaki önyargıların kırılmasına yönelik çalışmalar yürütülmeli,
 - Bu konuda Ermenistan'da düzenlenen Altın Kayısı Film Festivalinde ilgili ülkelere gençlik filmlerini davet edilmesi,
 - Ortak yapımlar,
 - Altın Kayısı Film Komitesine tüm ülkelere sanatçıların katılımı,
 - Belgesellerin hazırlanması,
 - Türkiye ve Ermenistan arasındaki ilişkileri kaleme alan blog yazarlarının artırılması,
- Sınır kentleri arasında turizmi canlandırarak halkların diğer ülkeleri ziyaret etmelerine yönelik çalışmalar yürütülmeli ve bu konuda Sivil Toplum Kuruluşları ve küçük ölçekli işletmeler rol almalıdır.

Analytical Center on Globalization and Regional Cooperation başkanı Stepan Grigoryan ile yapılan görüşmede Kafkas Belediyeleri arasında bir birlik ya da platformun kurulmasının imkanları ve faydaları tartışıldı, yeni öneriler geliştirildi. Buna göre, özellikle Ermenistan ve Azerbaycan devletleri arasındaki siyasi problemlerin boyutunun oldukça büyük olduğu, bu aşamada, gerek hükümetlerin gerekse yerel yönetimlerin bir ilişki içerisinde girmelerinin zor olacağı ifade edildi. Buna, Azerbaycan ve Ermenistan belediyelerinin tam bağımsız yapıda olmamalarını da ekleyince yerel yönetimler arası ilişkileri geliştirilmenin halen uzağında olduğu ifade edildi. Buna ek olarak, Güney Ermenistan'daki siyasi yapının da bu tür ilişkilerin geliştirilmesi önünde engel teşkil ettiği ifade edildi. Görüşmede öneriler şu şekilde sıralandı;

- Her Kafkas ülkesinde, en az bir küçük işletme, bir STK ve bir bölgesel ölçekte güçlü olan STK'dan oluşan birimler oluşturmalı ve bu birimler arasında sürekli bir temas sağlanmalı. Bu küçük işletmelerin Turizm işletmeleri olmaları önem taşıyor. Bu birimler, birlikte proje üretmeli, ülkelere yönelik pozitif politika notları hazırlamalı ve genel halkı ve yerel yönetimleri olumlu anlamda etkilemeye yönelik çalışmalar içerisinde olmalıdırlar.
- Medyada ülkelerin birbirlerine ilişkin önyargılarını ortadan kaldıracak çalışmalar yapılmalı.

Diğer görüşmelerde de yerel yönetimler arasında bir birlik için çok erken olduğu, Ermenistan'dan gelen yabancıların dahi Azerbaycan'a girmekte sorunlar yaşadıkları, siyasi ilişkilerin hiç olmadığı bir dönemde bu çabanın sonuç vermeyeceği belirtildi. Özellikle Azerbaycan-Ermenistan arasındaki ilişkilerin oldukça sert olduğu, halk nezdinde de düşmanlık duygularının sürekli körüklendiği belirtildi. Bu nedenle, bu bölgedeki ülkeler arasında ilişkilerin artırılması için Sivil Toplum Kuruluşlarının başını çektiği bir grubun görev üstlenmesi gerektiği ifade edildi. Bunun yanında, özel sektörün, özellikle sınır ticareti yapan gruplarla turizmcilerin bu sürece dahil edilmesinin önemi üzerinde duruldu. Son noktada da diğer görüşmelerde ifade edildiği üzere medyanın kullanımını artırıcı projeler geliştirilmesi gerektiği ifade edildi.

GÖRÜŞMELER

Artak Ashakaryan	Eurasia Partnership Foundation
Heghine Muselyan	School for Young Leaders
Artak Khachatryan	Türkolog - Tarihçi
Stepan Grigoryan	Analytical Center on Globalization and Regional Cooperation
Tevan Poghosyan	International Center for Human Development, İdari Direktör
Gayane Sargsyan	Forum for the 21st Century Leaders, Direktör

GÜRCİSTAN ZİYARETİ

Tiflis Belediyesi ile yapılan görüşmelerde, Ankara ile kardeş kent olduklarını aynı zamanda TİKA ile işbirliği içerisinde projeler geliştirdikleri öğrenildi. 1.2 milyon kişinin yaşadığı Tiflis'te sadece 1 Belediye başkanı bulunduğu ifade edildi. Tiflis Belediyesi olarak yeni bir stratejik plan oluşturulduğu belirtildi. Bu bağlamda, ortak şehirler ve rakipler ortaya konmuş, Bakü ortaklığının geliştirilmesi gereken şehirlerden biri olarak öne çıkmış. Planda ayrıca, çevresel etkiler, tarihi kentin yenilenmesi, serbest bölgelerinin oluşturulması, içeride ve dışarıda kent imajına yönelik çalışmalar yapılması, sosyal kalkınma programlarının geliştirilmesi yer almış.

Gürcistan yerel yönetim sistemi de son yıllarda değişikliklere uğramış durumda. Daha önce üç kademe olan yerel yönetim sistemi iki kademeye indirilmiş ve köy düzeyi ortadan kaldırılmış. Bu duruma farklı tepkiler verilmiş. Yerel Yönetimlerin bu yolla güçlendirildiğini iddia edenler olsa da genel kanaat bu değişikliklerin merkezileşmeye neden olduğu yönünde. Güç ve yetkinin kentlere aktarılması süreci yavaş ilerliyor, bunun kısmi bir nedeni de halen halkın %47'sinin kırsal bölgelerde yaşaması olarak gösteriliyor. Gürcistan'da da Azerbaycan'da olduğu gibi, emlak vergisi yerel yönetimde kalırken kalan diğer gelirler tümüyle merkezi idareye gönderiliyor. Ancak farklı olarak, oradan yerel yönetimlere gelen miktar, Azerbaycan'a kıyasla daha yüksek. Belediye başkanı seçimiyle ilgili de değişiklikler yaşanmış. Daha önce, halk belediye meclisini seçer ve meclis üyeleri başkanı belirlerken şimdi, belediye başkanı doğrudan seçiliyor. Yerel Yönetimlerin güçlendirilmesi ve daha bağımsız olması için gruplar çalışmalar yürütürken bir yandan da yeni yasa teklifleri hazırlanıp hükümete iletiliyor.

1000 kurumsal üyesi bulunan Gürcistan İşverenler Derneği (Georgian Employers' Association - GEA) ile yapılan görüşmede, ticari etkinliklerin sorunların çözülmesinde en etkili yol olduğu ifade edildi. Bu bağlamda, Güney Kafkas ülkeleri ve Türkiye'nin de içinde bulunduğu, ülkeler arası ticareti ve diğer ekonomik ilişkileri canlandıracak, artıracak ve kolaylaştıracak bir Ticaret Merkezi (Trade Center) kurulmasının çok faydalı olacağı vurgulandı. Ülkeler arasında ticaretin gelişiminin mevcut birçok sorunun içerisinde çözümüne çok olumlu katkı yapacağı, bu bağlamda işadamlarının ve şirketlerin yerel ve merkezi hükümetler üzerinde demokratikleşmeye yönelik taleplerini ileterek ve uzun vadede baskı uygulayarak demokratikleşme sürecini hızlandırabilecekleri belirtildi. Özellikle, küçük ölçekli işletmelerin sınır ülkelerle ticaretlerini kolaylaştırıp teşvik edecek mekanizmaların yaratılmasının zorunlu olduğu söylendi.

Sivil Toplum Kuruluşlarıyla yapılan görüşmelerde farklı görüş ve öneriler ortaya çıktı. Kafkas ülkeleri arasında merkezi hükümeti içine alan bir işbirliğinin zor olduğu buna karşın, daha farklı düzeylerde işbirliği geliştirilmesinin hem daha olanaklı hem de yararlı olacağı belirtildi. NGO'lar arasında iletişimi kuvvetlendirecek yapıların kurulmasının daha faydalı ve uygulanabilir olduğu belirtildi. Belli konularda ortak zeminler yaratılmasının önemine dikkat çekildi. Gürcistan'ın, diğer iki ülkeye kıyasla daha demokratik olduğu, son dönemde yolsuzlukla mücadele alanında yapılanların diğer ülkelere örnek teşkil edebileceği söylendi. Yerel yönetimler arası bir birlikte zor olan şeyin üç ülkeyi de kapsayacak bir platform kurmakta olduğu, Gürcistan ve Ermenistan'da yerel yönetimler arasında ilişki ve bu tür diyalog deneyimleri bulunduğu ancak Azerbaycan'da olmadığını üzerinde duruldu.

GÖRÜŞMELER

İsim	Kurum
Valerian Gremelashvili	Kakheti Regional Development Agency , Direktör
Elguja Meladze, Mr. Konstantine	Georgian Employer's Association, Başkan
Ketevan Tsikhelashvili	European Initiative of Liberal Academy Tbilisi, Direktör
Zviad Archuadze	Economy Policy Agency Tbilisy Mayor House, Başkan
Ivane Chkhikvadze	IOM, International Organization for Migration

Sonuç ve Öneriler

Bu projeye ilişkin olarak yaptığımız okumalar, toplantılar ve görüşmelerden elde ettiğimiz temel sonuç, bu aşamada yerel yönetimler düzeyinde bir birlik kurmanın yararlı olmadığıdır. Ortadaki siyasal sorunlar, salt yerel yönetimlere dayalı resmi bir yapılanmaya olanak tanımamaktadır. Ancak Azerbaycan, Ermenistan ve Türkiye'den tarafları bir masa etrafında buluşturmak mümkündür. Bu proje sonunda yapılan toplantı bunun bir göstergesidir.

Ülkeler arasında bilinen siyasal sorunlar olmasa bile, Kafkas ülkelerindeki yerel yönetimlerin bugünkü yapısı, belediyeler arasında bir birlik kurulmasına elverişli değildir. Türkiye dışındaki üç ülkede de yerel yönetimler Avrupa Konseyinin istediği ölçüde özerk ve mali açıdan güçlü değildir. Kafkas ülkeleri arasında yerel yönetimler düzeyinde resmi bir işbirliği ve ortaklık kurulması anlamlı olmayacaktır.

Proje kapsamındaki ülkelerdeki durumu böylece ortaya koyduktan sonra neler yapılabileceği üzerinde durabiliriz. Yaptığımız iş ziyaretlerinde ve toplantılarda bu ülkelerin gerek yerel yönetim gerekse sivil toplum temsilcilerinin ortak görüşü diyaloga devam edilmesi yönündedir. Tüm taraflar resmi olmayan toplantılarda özgürce görüşlerini ifade etmişlerdir. Sonuçta şu öneriler ortaya çıkmıştır:

Kafkas ülkeleri arasındaki siyasal sorunlara rağmen bu ülkeleri yan yana getirecek pek çok alan bulunmaktadır. Bu alanlar şöyle sıralanabilir:

Demokrasinin Geliştirilmesi:

Proje kapsamındaki tüm ülkeler Avrupa Konseyi üyesidir. Avrupa Konseyinin temel amacı üye ülkelerde demokrasi ve insan haklarının geliştirilmesi ile hukukun üstünlüğünün sağlanmasıdır. Avrupa Konseyi'nin, bu ülkelerdeki demokrasinin güçlendirmesi için daha doğrudan bir rol üstlenmesi, bu amaçla özellikle yerel yönetimlerin özerkliğini tesis etmek üzere daha fazla çaba sarf etmesi önemli olacaktır. Bu alanda ülkeler birbirlerinin deneyiminden yararlanabilirler. Deneyim paylaşımını sağlamak üzere sivil toplum kuruluşları, özel sektör kuruluşları ve bu kuruluşların alanda çalışmalarını artıracak fon kuruluşları demokrasinin gelişimine yönelik çalışmalarını yoğunlaştırmalıdır. Bir araya gelmenin gücü ile uluslararası medya ve kamuoyunun ilgisini demokrasi sorunlarına çekebilirler. Ülkelerin birbirleriyle ve Avrupa Birliği ülkeleriyle olduğu kadar Türkiye ile yürütülen iyi örneklerinin de tanıtılması dolaylı olarak demokrasi fikrinin yaygınlaşmasını sağlayacaktır.

Ticaretin Geliştirilmesi

Kafkas ülkeleri özellikle küçük ve orta boy işletmeler için işbirliği yapılacak alanlarla doludur. Bu ülkelerin birbirini daha iyi tanınması ve yatırım imkanları konusunda birbirlerini bilgilendirmeleri işe yarayacaktır. Hâlihazırda Türkiye, bölgedeki ülkeler için (Ermenistan hariç) en önemli ticaret ortaklarının başında yer almaktadır. Buna rağmen, ülkeler arasındaki sınır ticareti, diplomatik ve siyasal sorunlar nedeniyle gelişmiş değildir. Küçük ölçekli işletmeleri ticaret hacmini büyütme üzere teşvik etmek, görünen ve görünmeyen engelleri ortadan kaldıracak düzenlemelere gitmek fayda sağlayacaktır. Bu kapsamda, Gürcistan'da önerilen Ticaret Merkezi (Trade Center) kurulması girişimi, küçük işletmelere yatırımı artırmak üzere gerekli rehberliği yapabilir. Bunun yanında, ticaret odaları, ticaret birlikleri ve iş adamları arasındaki ilişkileri artıracak projeler ticaretin gelişmesine katkı sağlayacaktır.

Turizmin Geliştirilmesi

Kafkas ülkelerinin ayrı ayrı turizm tanıtımı yapmaları yerine ortak davranmaları bu ülkelere gelen turist sayısını artırmada önemli bir rol oynayacaktır. Paket turlar geliştirmeleri ve bu alanda Türkiye'nin deneyimlerinden yararlanmaları çok faydalı olacaktır. Türkiye son yıllarda turizm alanında büyük bir gelişme göstermiştir. Bu deneyimleri aktarmak Güney Kafkasya'daki turizmin gelişimine katkı sağlayacağı gibi Türkiye'ye gelen turist sayısını da artıracaktır. TURSAB gibi turizm birliklerine bu kapsamda önemli bir görev düşmektedir. Paket turların çeşitlendirilmesi, özellikle Türkiye'nin kuzey kentleriyle entegre edilmiş gezi güzergahları geliştirilmesi ile Türkiye'ye gelen turist sayısı da Güney Kafkasya'ya gelecek turist sayısı da yükselecektir. Bunun dışında Türk turistlerinin Güney Kafkas ülkelerini ziyareti tanıtım faaliyetleri ile artırılabilir. Gürcistan ile vizelerin kaldırılmış olması, ve diğer ülkelerde önemli vize kolaylıkları bulunması, Türk turistlerini bu bölge için önemli bir potansiyel haline getirmektedir.

Medya İşbirliği

Güney Kafkasya'daki ülkeler dış dünyada kendilerini iyi duyuramamaktadır. Kafkas ülkeleri medyaları dünya kamuoyunun dikkatini çekme alanında başarılı işler yapabilir. Ayrıca basın özgürlüğünün geliştirilmesi için de medya işbirliği önemli gelişmelerin yolunu açabilir. Medya işbirliği, halkların birbirlerine karşı önyargılarını gidermek açısından da önemlidir. Türkiye-Ermenistan arasındaki medya projelerinin olumlu sonuçlar doğurduğu alan gezileri neticesinde gözlemlenmiştir. Bununla beraber bu çalışmalar halen yeterli düzeyde değildir. Medya projelerinin artırılması, özellikle Azerbaycan-Ermenistan arasında da geliştirilmesi bölgedeki diyalogun ve işbirliğinin artmasına katkı sağlayacaktır. Medya olanaklarının kullanılması bölge ülkeleri arasında diyalog sürecine katkı sağlanabileceği gibi ticaret ve turizmin artmasına ve siyasal istikrarın tesis edilmesine de katkı sağlanacaktır.

Çevre İşbirliği

Çevre ulusal sınırlar tanımayan, siyasal ayrılıkları göz önüne almayan ortak bir alandır. Güney Kafkasya ülkeleri ortak bir coğrafya içerisinde ortak kaynakları kullanmakta ve özellikle petrol sanayisi nedeniyle çevre kirliliği riski ile karşı karşıya bulunmaktadır. Bu sorunlara siyasal ayrılıkları bir kenara bırakarak bütüncül yaklaşımlarla ve işbirliğine dayanan politikalarla yaklaşılması zorunludur. Bu nedenle, çevre odaklı iş birlikleri ülkeler arasındaki diyalogun ve ortaklığın gelişimine doğrudan katkı sağlayabilir.

Yukarıda değindiğimiz alanlardaki yakınlaşmanın hangi kurumsal yapı ve metodoloji kullanılarak gerçekleştirileceği diğer bir konudur. Yapılan saha araştırması ve okumalar ışığında üç temel yöntem ile bu diyalogun arttırılabileceğini düşünülmektedir:

1. Kafkas Ülkeleri Sivil Platformu Oluşumu:

Kafkas ülkeleri arasında geniş katılımlı bir platform kurulmalıdır. Bu platforma sivil toplum kuruluşları, medya, turizm ve ticaret alanından temsilciler katılmalıdır. Bu platformda bu ülkelerin belediyeleri de başkan veya meclis üyesi düzeyinde temsil edilmelidir.

Bu platformun genel kurulu yılda bir kez İstanbul'da toplanmalı ve gündem ortak belirlenmelidir. Bu toplantıların sekretaryası ve kolaylaştırıcısı olarak TESEV görev üstlenebilir. Toplantının başkanlığı dönüşümlü olarak sırayla ülkeler tarafından yürütülebilir.

2. Konu temelli ortak Komisyonların Kurulması

Platformun yıllık toplantısından sonra gene yılda en az bir kez olmak üzere platformu oluşturan grupların niteliğine göre ayrı ayrı toplantılar yapılmalıdır. Örnek; Turizm Komisyonu.

3. Kafkas Ülkeleri Web Sitesi Kurulması

Üye ülkelerin temsilcileri ile bireylerin de görüşlerini aktarabilecekleri bir internet ağı kurulması çok yararlı olacaktır. Bu ağın işleyişi, uyacağı kurallar Platformun yıllık toplantısında kararlaştırılır. Bu site interaktif biçimde düzenlenmelidir.

SONUÇ

Böyle bir platform çeşitli uluslararası kuruluşlardan kolaylıkla finansal destek bulabileceği için böyle bir platform kurulması olumlu bir girişim olacaktır ve gerçekleştirilmesi de mümkün gözükmektedir.

Ekler

ZİYARET LİSTESİ

AZERBAYCAN:

Yerli Demokratiyaya Destek” QHT Koalisiyası	
Mireli Huseynov	Yerli Demokratiyaya Destek” QHT Koalisiyası
Hafız Hasanov	Hüqeeqova İnruşaf İctimai Birliği
Ilgaz Huseynli	Sosial Stratejik Araştırma Birliği
Ahmed N. Abbasbaylı	Cemiyetin ve Vatandaş Münasebetleri İnkişafı
İlham Hüseynli	Demokratik İnkişaf ve İktisadi Araştırma
Vügar Tofiqli	AVCİYA
Mehriban Rahimli	GMF - Azərbaycan
Ilgar Mammadov	
Aydın Aslanov	Avropa Şurasının eksperti
Sabit Bağirov	Petrol Şirketi Eski Başkanı
“Belediyelerin İnkişafı Namine” QHT Alyansı	
Abil Bayramov	Belediyelerin İnkişafı Namine” QHT Alyansı
Azer Mehtiyev	Belediyelerin İnkişafı Namine” QHT Alyansı
Samir Aliyev	Belediyelerin İnkişafı Namine” QHT Alyansı
Fuad Suleymanov	OSI - Azərbaycan
Fariz İsmailadze	Azerbaijan Diplomatic Academy, Executive Dean

ERMENİSTAN

Artak Ashakaryan	Eurasia Partnership Foundation
Heghine Muselyan	School for Young Leaders
Artak Khachatryan	Türkolog - Tarihçi
Stepan Grigoryan	Analytical Center on Globalization and Regional Cooperation
Tevan Poghosyan	International Center for Human Development, İdari Direktör
Gayane Sargsyan	Forum for the 21st Century Leaders, Direktör

GÜRCİSTAN

İsim	Kurum
Valerian Gremelashvili	Kakheti Regional Development Agency, Direktör
Elguja Meladze, Mr. Konstantine	Georgian Employer’s Association, Başkan
Ketevan Tsikhelashvili	European Initiative of Liberal Academy Tbilisi, Direktör
Zviad Archuadze	Economy Policy Agency Tbilisy Mayor House, Başkan
Ivane Chkhikvadze	IOM, International Organization for Migration

